

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ЄВОРАУСКАС АЛЕКСАНДРАС ЙОНО

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК: 351.364
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД**

(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»

(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

А. Й. ЄВОРАУСКАС

(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи

ОПАЛОВ Олександр Анатолійович

(прізвище, ім'я, по батькові)

кандидат економічних наук, доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: **ЄВОРАУСКАС Александрас Йоно**
допущено до захисту.

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № _____ від «_____» грудня 2022 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я, прізвище)

«_____» грудня 2022 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **ЄВОРАУСКАС Александрас Йоно** захистив
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ - _____
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Настасія ПУГАЧОВА
(власне ім'я, прізвище)

АНОТАЦІЯ

ЄВОРАУСКАС А. Й. Розвиток соціальної інфраструктури територіальних громад. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Поліський національний університет, Житомир, 2022.

Кваліфікаційна робота підтверджує теоретичні та практичні положення щодо реалізації державного регулювання розвитку соціальної інфраструктури сільських районів. Доведено, що соціальна інфраструктура села має свої особливості. До них відносяться: менша ступінь освоєння і оснащення матеріально-технічними засобами в порівнянні з структурою послуг, що надаються в містах; тісна залежність від економічного становища місцевих господарюючих суб'єктів.

Доведено, що в даний час головними методами підтримки і розвитку сільських територій є метод планування програмних цілей, який реалізується через систему державних програм на різних рівнях.

Запропоновано стратегію розвитку соціальної інфраструктури сільських районів. При створенні даної стратегії був використаний метод програмних цілей, який передбачає встановлення принципів, цілей, елементів та завдань механізму реалізації стратегії, основних напрямків її комплексного вирішення на довгострокову і середньострокову перспективу.

Ключові слова: розвиток соціальної інфраструктури, державне управління, сільська місцевість, стратегія, механізм комплексного державного регулювання.

SUMMARY

YEVORAUSKAS A. Development of social infrastructure of territorial communities. – Qualification work on manuscript rights. Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 281 «Public management and administration» of all forms of education. – Polissisa National University, Zhytomyr, 2022.

The qualification work confirms the theoretical and practical provisions on the implementation of state regulation of the development of social infrastructure in rural areas. It is proved that the social infrastructure of the village has its own characteristics. These include: a lower degree of development and equipment of material and technical means in comparison with the structure of services provided in cities; close dependence on the economic situation of local economic entities.

It is proved that currently the main methods of support and development of rural areas are the method of planning program goals, which is implemented through a system of state programs at various levels.

A strategy for the development of social infrastructure in rural areas is proposed. When creating this strategy, the method of program goals was used, which provides for the establishment of principles, goals, elements and objectives of the strategy implementation mechanism, the main directions of its comprehensive solution in the long and medium term.

Keywords: development of social infrastructure, public administration, rural area, strategy, mechanism of integrated state regulation.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК ФАКТОРУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ	7
Висновки до розділу 1	15
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РІВНЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ГРОМАД ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ	17
Висновки до розділу 2	25
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	26
Висновки до розділу 3	34
ВИСНОВКИ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	38
ДОДАТКИ	42

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Новітні розвиток української сільської місцевості пов'язана зі створенням умов життя, максимально наближені до міських, підвищенням якості та забезпеченням безперервності надання послуг соціальної інфраструктури.

Вивченням даної проблеми в галузі науки державного управління дозволить виявити специфіку сільської соціальної інфраструктури з метою постановки реалістичних завдань її державного регулювання, вивчення концептуальних і технологічних аспектів оптимізації розвитку сільської соціальної інфраструктури та функціонування соціально організованих систем. Все це визначає актуальність теми даного дисертаційного дослідження

Вивченню та вдосконаленню теорії та практики державного управління, створення та реалізації державної політики, її механізмів в різних галузях розвитку приділяти значну увагу такі вчені Г. Атаманчук, П. Браун, А. Зінов'єв, Р. Гріффін, М. Мескон, Б. Литвак, Г. Щедровицький та ін.

Щодо дослідження аспектів розвитку сільської соціальної інфраструктури, то цим займались Л. Бондаренко, В. Баглик, О. Булавка, Л. Головка, А. Доценко, В. Кіжикіна, М. Кропивко, М. Малік, С. Макуха, М. Орлатий, Є. Палійчук, В. Рябокони, П. Саблук, В. Третяк, О. Салівончик, І. Шаяхметов та ін.

У дослідженнях згаданих вчених, а також у багатьох інших наукових працях всебічно розглядається сутність та класифікація соціальної інфраструктури та особливостей розвитку сільських районів. Однак деякі теоретичні і методологічні особливості, пов'язані з комплексним державним регулюванням розвитку соціальної інфраструктури сільських районів, недостатньо відображені в науковій літературі. Все це визначило вибір теми.

Мета і завдання роботи. Метою кваліфікаційної роботи є теоретично-методологічне обґрунтування та розроблення практичних рекомендацій для удосконалення розвитку сільської соціальної інфраструктури застосуванням

механізмів державного регулювання.

Досягнення поставленої мети викликало вирішення наступних завдань магістерського дослідження:

- вивчити теоретичні засади розвитку соціальної інфраструктури як фактору забезпечення якості життя населення;
- оцінити рівень розвитку соціальної інфраструктури громад Житомирської області;
- запропонувати шляхи удосконалення державного регулювання розвитку соціальної інфраструктури.

Об'єктом дослідження є процеси діяльності та розвитку соціальної інфраструктури громад Житомирської області з врахуванням аспекту сільського населення. *Предмет дослідження* – державне врегулювання розвитку сільської соціальної інфраструктури громад Житомирської області.

Методи дослідження. Загальнонаукова методологія, що передбачає системний аналіз та міждисциплінарний науково-системний підхід до дослідження. Для вирішення поставлених завдань були використані емпіричні методи, методи розрахунку індексів, методи порівняльного аналізу та узагальнень статистичних даних та тощо.

Перелік публікацій автора за темою дослідження. За темою дослідження опубліковано три тези в збірниках науково-практичних конференцій Поліського національного університету.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що було обґрунтовано рекомендації, які спрямовані на вдосконалення державного управління розвитком соціальної інфраструктури громад Житомирської області, а саме приділено особливу увагу сільській соціальній інфраструктурі та запропоновані конкретні шляхи її покращення.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота містить вступу, три розділи основної частини та висновки до них, висновки та пропозицій, список використаних джерел. Основний текст роботи викладено на 37 сторінці. Список використаних джерел включає 42 найменування.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК ФАКТОРУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Одним з найважливіших критеріїв стійкості соціально-економічного розвитку територій є показник якості життя населення і показник рівня життя. Якість життя в науці розуміється як сукупність умов життя, які виражаються як об'єктивними показниками, так і суб'єктивними оцінками задоволення соціальних, матеріальних і культурних потреб населення. Водночас суб'єктивне сприймання людьми свого становища безпосередньо залежить від системи цінностей, соціальних норм і культурних особливостей, що існують у конкретному суспільстві [26, с.39].

Екстрапольовані на сільську місцевість, вони враховують зазначений критерій «якості життя». Дослідники зосереджуються на вивченні реальних обставин людського існування, вивченні умов життя (природно-географічних, соціально-економічних, індивідуально-мотиваційних і т.д.). У суб'єктивному сприйнятті якість життя відбивається в почуттях індивідів, що сформувалися під впливом розвитку інтелектуального, емоційного стану, життєвого досвіду, ступеня задоволення індивідуальних потреб та т. д. У нашому дослідженні такий поділ не має принципового значення, тому, щоб повністю відобразити зміст категорії «якість життя сільського населення», ми об'єднали об'єктивістський і суб'єктивний підходи до оцінки якості життя, що цілком доречно і достатньо в рамках цього аналізу.

Чим вища якість життя, тим більше задовольняються потреби та інтереси людей. В рамках оцінки поліпшення якості життя населення як основного компонента управління соціальними системами в сільській місцевості необхідно враховувати не лише економічні, а й етичні та культурні потреби, наприклад, потреба в «впевненості в своєму майбутньому». Якість життя відображає природне зростання потреб суспільства, його духовної та матеріальної культури, що є наслідком зростання та удосконалення

матеріального і нематеріального виробництва.

У поєднанні з внутрішнім суб'єктивним почуттям задоволеності кожна людина формує свою власну концепцію якості життя: особиста і національна безпека, чисте довкілля, політичні та економічні свободи та інші умови для благополуччя людини.

Україна проголошує себе соціальною державою, і діяльність влади спрямована на підвищення добробуту і якості життя громадян, вирішення проблем демографії, освіти та охорони здоров'я.

Отже, проблеми, пов'язані з досягненням адекватного рівня та якості життя населення громади, виявляються на державному і суспільному рівнях. Однак, на наш погляд, поняття балів і якості життя не еквівалентні. Якість життя залежить від умов в яких існує людини, якості продуктів харчування (без консервантів та ГМО) та питної води, стану атмосфери (без забруднення). Висока якість життя часто асоціюється з досягненням максимального особистого благополуччя при мінімальному споживанні ресурсів. Серед об'єктивних факторів якості життя виділяються розвиток освіти, житлові умови, медичне обслуговування та соціальне забезпечення [15].

Рівень життя виражається кількісними показниками: ВВП на душу населення, забезпеченість житлом, середня заробітна плата, витрати на охорону здоров'я та освіти. Отже, рівень життя є більш обмеженим поняттям і вимірюється за допомогою кількісних показників, якість життя важко визначити, якщо аналізувати тільки соціально-економічні показники. Тут важливо ознайомитися з суб'єктивними критеріями оцінки рівня життя громадян: якістю навколишнього середовища, задоволенням духовних потреб, наявністю соціальної інтеграції в суспільстві та іншими [27].

Якість життя населення, на наш погляд, слід розуміти як складну систему соціально-економічного статусу даного регіону, що сприяє всебічному розвитку особистості і потенціалу особистості, засновану на високому рівні освіти, медицини і культури, умов життя. комфортне та безпечне життя, гідні умови праці та заробітна плата, зростання особистого добробуту, соціальна та

соціальна стабільність [31].

Статистичні дані Державної статистичної служби України, узагальнені в таблиці 1.1, повинні використовуватися для вимірювання об'єктивних показників.

Таблиця 1.1

Головні індикатори-показники якості життя населення

Індикатори	Показники
Створення та забезпечення умов для ведення здорового способу життя	Природний приріст; передбачувана тривалість життя при народженні (кількість років); кількість лікарів на 10 000 жителів; кількість захворювань
Створення безпечних умов життя населення	Рівень розкриття злочинів; загальна кількість злочинів на 100 000 осіб.;
Рівень життя населення	Середньодушові грошові доходи (в місяць); середній розмір визначених місячних пенсій; середньомісячна формальна заробітна плата одного працівника; величина прожиткового мінімуму середньомісячної на душу населення; чисельність населення з грошовими доходами які нижче встановленого прожиткового мінімуму
Покращення якості житлових умов	Загальна площа квартири на душу населення; введення житлових будинків в експлуатацію; кількість квартир; кількість сімей, внесених до житлового реєстру і поліпшують житлові умови; Кількість квартир, відремонтованих за рік; кількість приватизованих квартир
Покращення якості навколишнього середовища	Інвестування на заходи по охороні навколишнього природного середовища; обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, скидання забруднених стічних вод

Джерело: складено автором на основі [12, 14, 28].

Крім того, щоб провести аналіз рівня життя населення в нашій державі застосовуються соціальні норми, що характеризують фіксований показник задоволення основних потреб людини, виражений в натуральному, грошовому, процентному або інших числових показниках. На думку експертів, ці правила дозволяють населенню жити в складних економічних умовах, просто не голодувати за межею бідності. Отже, необхідно розвивати якість життя, яке характеризує шанси населення на повноцінне життя.

Отже, необхідні термінові урядові заходи для підвищення рівня життя, запобігання демографічним проблемам і проблемам з харчуванням в країні і зниження соціальної напруженості в суспільстві. Якість життя, як уже

говорилося, не обмежується економічними показниками, а залежить від умов існування людини, якості їжі і питної води, чистого повітря і стану природних комплексів. Задоволення духовних потреб індивіда є дзеркалом розвитку соціально-економічної системи держави, воно визначається можливостями індивіда для самореалізації, свободи вибору і набуття нового досвіду. Людина поєднує високу якість життя з максимальним благополуччям при мінімальному споживанні.

Ознайомившись з теоретичними аспектами і методами аналізу якості життя, ми не знайшли способу оцінити соціальну захищеність сільського населення, яка має певні характеристики. Всі методики описують тільки загальні і конкретні критерії рівня життя всього населення України і для окремих регіонів, не розділяючи їх на міські та сільські.

Основні соціальні проблеми, виявлені жителями в ході опитувань: низька заробітна плата, недостатня соціальна захищеність населення, відсутність роботи, злочинність і т. д. Зміни в способі життя сільського населення включають: підвищення мобільності сільського населення, підвищення товарності сільськогосподарської продукції, розвиток сільських районів, зміна організації зайнятості сільського населення, відновлення ролі міграції молоді на навчання, зменшення відмінностей у способах працевлаштування. спосіб життя сільського та міського населення [34].

Забезпечення соціальною інфраструктурою сільських жителів може бути проаналізовано шляхом зіставлення статистичних даних з нормами, встановленими законом.

Реалізація ринкових реформ в агропромисловому комплексі супроводжувалася погіршенням фінансового становища підприємств у всьому світі (до середини 90-х років ХХ століття близько 65 % підприємств були банкрутами). Різке скорочення потужностей підприємств, один із прикладів того, довгий час не дозволяє їм створювати власне виробництво або, тим більше, соціальну інфраструктуру. Крім того, з початком ринкових реформ в 1992 році був введений податок на збереження соціальної та культурної

власності житлового фонду, який платять всі юридичні особи. Податок на утримання звичайного житла, а також соціальних і культурних установ, місцеві касові збори на благоустрій території, потреби освіти та охорони здоров'я, а також податки на майно успішно вирішили проблему можливостей розважальної інфраструктури в селі. Оскільки село не виділяється як спеціальна лінія державних субсидій, фінансування залишається в містах. Витрати фермерських господарств на утримання об'єктів сільського господарства знизилися, хоча їх працівники складають невелику частку від загального числа користувачів. У 1994 році було прийнято рішення перевести муніципальну інфраструктуру з балансу сільськогосподарських підприємств на баланс муніципалітетів. Водночас не були визначені методи формування столиці муніципалітетів, які експлуатують та ремонтують ці об'єкти. В даний час умови життя і праці сільського населення дуже низькі, що пов'язано з промисловою кризою. Стає ясно, що без державної підтримки регіональні сільські громади не можуть повною мірою підтримувати соціальну інфраструктуру [42].

Соціальна інфраструктура в сільській місцевості має свої особливості та чинники, що чинять вплив на розвиток соціальної інфраструктури в сільській місцевості. Основною характеристикою соціальної інфраструктури села є характер сільських населених пунктів. Це в свою чергу визначає особливості розташування і розвитку соціальної інфраструктури. Їх підприємства широко розкидані і розташовані в основному в більших районах. Невеликі міста часто не мають навіть найнеобхіднішої соціальної інфраструктури. В. Шаяхметов пропонує класифікувати поселення за ступенем забезпеченості соціальною інфраструктурою наступним чином: без соціальної інфраструктури; мають окремі об'єкти; мають комплексні об'єкти; місцеві сервісні центри; регіональні сервісні центри, що здатні задовольняти різні потреби населення в послугах [17, с. 25-26]; Київ, Львів, Харків, Одеса і ряд інших міст з великим потенціалом надання унікальних послуг.

Через регіональні відмінності в рівні соціальних інвестицій, особливостей природного і механічного пересування населення розташування потенційної

сільської соціальної інфраструктури не підходить для переселення. В одних районах і поселеннях соціальні фонди вичерпані не повністю, в інших їх просто не вистачає. Щільність населення сіл, стан мережі автомагістралей, розміри сільських населених пунктів з великою кількістю жителів диктують, в порівнянні з містом, набагато більш високі витрати на функціонування соціальної інфраструктури в сільській місцевості. У цих умовах питання ефективності соціальної інфраструктури є досить складним і, як наслідок, часто непрацездатним.

Крім того, особливості сільськогосподарського виробництва залишають особливий відбиток на соціальну інфраструктуру. У сільському господарстві робота характеризується нерівністю і сезонністю. Це, в свою чергу, впливає на нерівномірний попит жителів на послуги соціальної інфраструктури. Звичайно, найбільший попит можна спостерігати в період, коли обсяг сільськогосподарських робіт найменший. Крім того, існує ряд соціальних інфраструктур, пов'язаних із задоволенням конкретних потреб сільського населення, за допомогою підтримки об'єктів особистої та домашньої допомоги (приймальні центри і торгові центри, спеціалізовані господарські структури для обслуговування ферми і продаж її продукції). Крім того, слід зазначити, що в сільській місцевості через управління приватними філіями попит на духовні послуги обмежений нестачею часу у сільських жителів [4].

Соціальна інфраструктура села характеризується нижчою питомою забезпеченістю населення порівняно з містом, обслуговуючими його невиробничими фондами та установами, а також нижчими за якісним складом матеріалів і технічними можливостями. Крім того, в сільській місцевості їх оснащеність набагато нижче, ніж в аналогічних міських районах. Звичайно, в сільській місцевості їх більше, ніж в місті, частка об'єктів, розташованих в старих будівлях і квартирах, недостатня, рівень оснащеності, освіти і підготовки соціальних працівників нижче. Зрештою, така сільська соціальна інфраструктура просто не має реальної можливості надавати якісні послуги, що, в свою чергу, негативно позначається на організації повсякденного життя

та залученні висококваліфікованих фахівців у сільській місцевості [7].

Соціальна інфраструктура також щільно пов'язана з виробництвом. Крім того, саме цей зв'язок характеризується подвійністю. З одного боку, швидкість підвищення ефективності виробництва в кінцевому підсумку залежить від рівня розвитку соціальної інфраструктури в сільській місцевості, без добре організованої системи соціальної інфраструктури практично неможливо досягти великих економічних успіхів у промисловості та сільському господарстві. З іншого боку, саме розвиток матеріального виробництва та обсяг інвестицій визначають напрямок розвитку соціальної інфраструктури в сільській місцевості [15].

На підприємствах і в установах соціальної інфраструктури робота спрямована на задоволення духовних та матеріальних потреб населення, безпосереднє формування людського фактору, підвищення якості праці, кращу орієнтацію на сільську місцевість і розширення можливостей працевлаштування в сільській місцевості.

Соціальна інфраструктура надає все більший вплив на продуктивність праці і на розвиток продуктивних сил суспільства. Це можливо за рахунок підвищення рівня освіти співробітників, підвищення кваліфікації співробітників, кращого використання можливостей працевлаштування та підвищення інтересу співробітників до роботи на сприятливих умовах. З іншого боку, рівень розвитку продуктивних сил і ефективність виробничої діяльності в значній мірі визначають умови формування соціальної інфраструктури, фактори, які постійно впливають на неї [29].

Неможливо не погодитися з вираженими в економічній літературі положеннями про те, що чим вище економічне зростання даного регіону, тим більше шансів збільшити інвестиції в соціальну інфраструктуру. Зрештою, ці витрати покриваються за рахунок підвищення економічної активності, зацікавленості працівників у робочій силі та фінансової стабільності компанії в цілому. Крім того, розвинена соціальна інфраструктура, зазвичай, сприяє формуванню сильних профспілок, знижує плинність кадрів, підвищує

привабливість і престиж сільськогосподарської робочої сили і знижує витік умів [17].

Крім того, низький рівень розвитку соціальної інфраструктури явно веде до погіршення демографічної ситуації, а саме до зростання смертності, зниження народжуваності, відтоку населення з сільської місцевості і, зокрема, молоді працездатного віку (працюючого населення). Соціальна інфраструктура також впливає на стать та вікову групу жителів села. Статеві та вікові групи сільського населення повідомляють про свої потреби у підвищенні культурних та освітніх стандартів, різноманітності дозвілля та духовних потребах.

Аналіз статевої структури сільського населення має велике практичне значення, оскільки впливає на територіальну цілісність сільської місцевості, розвиток і розташування продуктивних сил. Розподіл чоловіків і жінок за різними віковими групами залежить від можливості вступу в шлюб і, отже, від рівня народжуваності. Порушення оптимального балансу за цим показником може стати передумовою для збільшення міграції, зростання злочинності і т. д.

Наступна особливість соціальної інфраструктури полягає в тому, що функціонування її об'єктів завжди пов'язане з виробництвом послуг і населенням певної території. Виходячи з цього, дослідження соціальної інфраструктури повинні проводитися з урахуванням регіональних особливостей її розвитку. Відмінною особливістю соціальної інфраструктури вважається те, що «продукт» її діяльності не має матеріального вираження, як у сфері матеріального виробництва, і зазвичай представлений у вигляді різних послуг.

Основною характеристикою соціальної інфраструктури, як економічної категорії в порівнянні зі сферою комунальних послуг є її зв'язок з економічною структурою регіону, зокрема з агломерацією і управлінням, яка заснована на органічному складі територіальних вод і галузей. Основну роль у цьому територіально-виробничому секторі відіграє регіональний уряд, а в сільській місцевості-органи місцевого самоврядування.

В даний час соціальна інфраструктура послуг має ряд характеристик:

висока чутливість продукту до ринкових умов через відсутність можливостей для збору і зберігання; нестандартні послуги і технології в багатьох галузях, якісна неоднорідність, індивідуальність.

У сільській місцевості для поглибленого вивчення процесів, що відбуваються необхідно розробити систему взаємозв'язків між розвитком соціальної інфраструктури і факторами, що впливають на рівень її розвитку.

Також необхідно враховувати ще одну важливу особливість у розвитку соціальної інфраструктури села: у зв'язку з переходом до ринкової економіки відбулася зміна власника і реорганізація нових каналів фінансування. На наш погляд, рівень розвитку соціальної інфраструктури в сільській місцевості багато в чому визначається участю держави у вирішенні соціальних проблем і обсягом коштів, що виділяються на фінансування соціальної інфраструктури; рівень розвитку різних потреб і ступінь обізнаності населення. Грошей, що виділяються державою, явно недостатньо, тому нам доводиться шукати нові джерела фінансування.

Висновки до розділу 1

Якість життя населення – це складна система соціально-економічних умов даного регіону, що сприяє всебічному розвитку особистості і потенціалу особистості, заснована на високому рівні медицини, освіти і культури, безпечних і комфортних умовах життя, умови праці і гідна заробітна плата, підвищення особистого добробуту, соціальна стабільність і потенціал особистості.

Розглянуті національні підходи до аналізу соціального розвитку та якості життя стикаються із загальними проблемами: вони не містять справедливих цілей і критеріїв, складні і перевантажені показниками, не враховують регіональну диференціацію показників. Всі методи описують тільки загальні і конкретні критерії рівня життя всіх жителів (а не міських і сільських) України та окремих регіонів.

Соціальна інфраструктура – це суспільна матеріально-технічна база для виробництва і споживання соціально-економічних послуг, що забезпечують зростання населення і створюють адекватний рівень і якість життя в країні.

Формування оптимальної соціальної інфраструктури неможливо без соціального нормування, яке повинно включати норми характеру, робочої сили і витрат на доступність інфраструктури в даному районі.

Кожен з цих факторів якості життя, які є частиною загального процесу, не досягне правильної мети для різних, спеціально розроблених процесів. В даному випадку саме синергетичні ефекти загальних процесів взаємодії, таких як активність факторів на систематичному рівні, забезпечують якість життя сільських громад, що, в свою чергу, гарантує соціально-економічний розвиток сільських територій.

Ґрунтуючись на дослідженнях та літературі, заснованих на власному аналізі проблем, ми вважаємо, що соціальний розвиток сільських районів – це розвиток соціально-економічної системи сільського суспільства, що забезпечує стабільне і ефективне функціонування сільської економіки, зайнятість населення працездатного віку, поліпшення умов життя. Від рівня і якості життя сільського населення, його цивілізованого життєзабезпечення і застою в суспільстві забезпечується збереження місцевої специфіки та традицій, історико-культурної спадщини на основі відтворення людських ресурсів, потенціалу природних ресурсів та екологічного балансу сільських територій.

РОЗДІЛ 2.

ОЦІНКА РІВНЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ГРОМАД ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Будівництво соціальної інфраструктури в сільській місцевості – тривалий процес, що вимагає значних капіталовкладень. В результаті виходять компоненти з тривалим терміном служби, часто призначені не тільки для одного, але і для декількох населених пунктів.

У 2016-2018 роках за підтримки Житомирського обласного центру зайнятості [34] було проведено дослідження якісного стану соціальної інфраструктури в сільських районах області з метою визначення ступеня актуальності проблем, пов'язаних з функціонуванням та розвитком стандарту соціальної інфраструктури, що виникають перед органами сільського самоврядування. Ми врахували існуюче протиріччя між поточним станом сільської соціальної інфраструктури (який нині перебуває у кризовому стані) і поточною потребою сільського населення в її послугах (потреба дуже велика і не задовольняється).

Сторони, які беруть участь у вирішенні цього спору в даній області, ми визначаємо наступним чином: першочергово це держава, представлена урядом (центральними органами державної влади) та місцевими органами влади, що пропонує своїм громадянам мінімальну соціальну відповідальність та норми; далі бізнес, який працює у сільській місцевості, органічно поєднують свою виробничу інфраструктуру з соціальною інфраструктурою сільських районів; сільський населення; фахівці, що забезпечують нормальне функціонування соціальної інфраструктури в сільській місцевості. Головні результати нашого дослідження виявили, що соціальна інфраструктура в сільській місцевості значно скоротилася за останні кілька років.

Проблема безробіття серед молоді є однією з найактуальніших соціальних проблем в Україні. Кримінальні елементи походять з лав безробітної молоді. Що стосується зайнятості молоді в сільській місцевості,

існує суперечність: з одного боку, попит з боку роботодавців високий, а з іншого боку, що виникає в результаті дисбаланс не відповідає потребам молоді з точки зору якості та заробітної плати. У сільських школах майже немає сучасних методик та інформаційних засобів навчання, не вистачає кваліфікованих педагогічних кадрів; брак або неякісне харчування, комп'ютерна підтримка, брак кваліфікованих кадрів у школі; алкоголізм і наркоманія, відсутність бюро з працевлаштування.

Сучасний стан соціально-економічної диференціації в сільській місцевості повинно мати свої особливості, які формуються в умовах, коли практично повсюдно поширене багаторівневе сільськогосподарське виробництво, засноване на різноманітних формах власності та управління, які в значній мірі залежать від природних і економічних аспектів сільського господарства. Орієнтація промислових товарів на масового споживача, дуже нерівне населення на території регіону і т. д.

Таблиця 2.1

**Динаміка змін чисельності та якості життя сільських жителів в
Житомирській громаді за 2018-2022 рр.**

Назва показника	Од. вим.	2018	2019	2020	2021	2022
Частина міського населення до загальної чисельності населення (річний показник)	%	59,02	59,12	59,30	59,48	59,64
Частина сільського населення до загальної чисельності населення (річний показник)	%	40,98	40,88	40,70	40,52	40,36
Загальний приріст населення (річний показник)	осіб	-8355	-10314	-12061	-15135	-16235
в т. ч. сільське населення	осіб	-3424	-4216	-4909	-6133	-6552
Житлові умови приватних господарств (за рік)	м. кв.	18,9	19,1	20,3	21,9	21,1
Калорійність щодо спожитих продуктів харчування, середьчисельна на члена родини на добу	ккал					
міська місцевість		2774	2763,4	2882,4	2910,4	2990,4
сільська місцевість		2823,9	2732,6	2817,6	2760,6	2680,8

Джерело: складено на підставі [7].

Проблема нерівномірного розвитку інфраструктури в Житомирській області і безпосередньо пов'язана з тенденцією уповільнення розвитку інфраструктури, незважаючи на реалізацію державних планів. Розгляд сучасних тенденцій соціально-економічного розвитку регіону дозволяє говорити про необхідність якнайшвидшого переходу від «розрізненої» політики, «фрагментарної» за умови підтримки окремих елементів, що становлять сільську громаду, до комплексних масштабних проєктів для розвитку соціальної інфраструктури на селі.

У Житомирській області простежується скорочення чисельності населення, так от і сільського населення. Частка сільського населення в загальній чисельності населення дещо знижується, але, враховуючи загальну тенденцію до скорочення чисельності населення в регіоні, ця тенденція має значний негативний вплив на розвиток сільських районів (Таблиця 2.1).

Значно погіршилася демографічна ситуація в сільській місцевості. Рівень смертності на тисячу сільських жителів на 18 % вищий, ніж у місті. Кількість поселень без постійного місця проживання збільшилася на 40 %, а їх частка збільшилася з 5,8 % до 8,4 %. Така несприятлива демографічна ситуація, яка призвела до скорочення сільського населення, також погіршила ситуацію з робочою силою. Аналіз соціальних установ у містах та округах регіону показав, що за останнє десятиліття ситуація погіршилася як у місті, так і в сільській місцевості. Однак негативна динаміка розвитку соціальної інфраструктури в сільській місцевості проявляється гостріше, оскільки багато хто з них значилися на балансі сільгоспідприємств і вийшли з них [7].

Варто також зазначити, що фундаментальною проблемою села Житомирської області є значне старіння населення, молодь їде з сільської місцевості, в основному для здобуття вищої освіти а потім і пошуку роботи (яка принесе достойний заробіток). Слід зазначити, що сьогодні, з моменту введення безвізового режиму між Україною та Європейським Союзом, талановита і компетентна молодь вважає за краще працювати і вчитися за межами нашої країни, тим більше в нинішні умовах коли кордони більшості країн відкриті для

українців, трапляється, що люди виїжджають під виглядом біженців до країн «кращого світу» за так званим кращим життям. Населення працездатного віку в сільській місцевості працює в основному в міських районах, тому офіційна статистика чисельності сільського населення може бути значно спотворена.

Дослідження, присвячене розвитку соціальної інфраструктури в сільській місцевості, показує, що в останні десятиліття в результаті різкого спаду в сільській економіці ситуація з соціальною інфраструктурою в селі значно погіршилася. Хоча успіх сільськогосподарських та економічних перетворень в регіоні багато в чому залежить від розвитку соціальної інфраструктури сіл.

Темпи скорочення капітальних вкладень в соціальну інфраструктуру села значно перевищують відповідний показник в економіці в цілому. Його обсяг на душу населення в сільській місцевості в 5-6 разів нижче середнього показника на душу населення по регіону, тоді як в 1990 році ця різниця становила 17 % [20, С. 28].

Місцеві домогосподарства та фермерські господарства не могли інвестувати в соціальну інфраструктуру села, деякі соціальні об'єкти були закриті, будівництво нових об'єктів було обмежено, а існуючі об'єкти занепали. Наше дослідження виявило, що практично всі соціальні та культурні установи в сільській місцевості передані на баланс сільрад та селищних рад, але за старою традицією сільськогосподарські організації продовжують надавати матеріальну та матеріальну підтримку соціальній інфраструктурі з патріотичних мотивів та на основі спонсорської допомоги. Так, 28 % великих колективів та 42 % фермерських господарств надають незначну матеріально-технічну допомогу головам сільських адміністрацій [30].

Надії сільських жителів на економічні ресурси, які, на думку деяких вчених, можуть бути інвестовані в сільську соціальну інфраструктуру, сьогодні більше не виправдовуються. Заробітна плата в сільському господарстві найнижча в порівнянні з іншими секторами економіки. До його складу входять машини швидкої допомоги, лікарні, санітарно-епідеміологічні станції, медичні та акушерські пункти, аптеки.

У сучасних питання своєчасної та доступної медичної допомоги в сільській місцевості має першорядне значення. Основні проблеми медичного обслуговування, хоча і залишаються загальними для міста і села, в умовах економічних і сільськогосподарських реформ значно посилюються особливостями сільськогосподарського виробництва: непривабливий і важкий характер праці, його тривалість, а також різноманітність форм середовища проживання. Найчастіше це пов'язано з нижчим соціально-економічним рівнем життя в сільській місцевості та меншою ймовірністю отримання кваліфікованої медичної допомоги [28].

У Житомирській області зберігається загальна державна тенденція до скорочення числа медичних установ в сільській місцевості, а частка лікарів-фахівців з медичною освітою, які продовжують працювати в сільській місцевості, скорочується. На жаль, скорочення сільського населення та зникнення багатьох сільських поселень роблять економічно недоцільним продовження політики створення медичних центрів та акушерських пунктів у кожному сільському поселенні (або в сусідніх населених пунктах).

Погіршення стану здоров'я сільського населення відбувається на тлі несприятливої екологічної обстановки в сільській місцевості і важких умов праці в сільському господарстві. Загострилися проблеми, пов'язані зі скиданням, зберіганням і дезінфекцією промислових і побутових стічних вод, експлуатацією та обслуговуванням сільських водопроводів і організацією гарячого харчування для співробітників.

У сільській місцевості чисельність персоналу сільських медичних закладів із середньою кількістю лікарів та медичного персоналу нижча, ніж у середньому по регіону. Такий стан здоров'я впливає на здоров'я і тривалість життя сільського населення, яка значно нижче, ніж у міського населення. У регіоні очікувана тривалість життя населення за останні 5 років знизилася на 3 роки, а у чоловіків навіть на 4 роки. Все це відбувається на тлі загального старіння населення. За досліджуваний період середній вік населення регіону знизився більш ніж на півтора року [7].

Одним з елементів, що складають систему соціальної інфраструктури сільської місцевості, є школа. Ми вважаємо, що кризовий стан школи або її ліквідація в сільській місцевості вкажуть на незворотність деструктивних процесів в соціальній інфраструктурі конкретного сільського поселення і приведуть до руйнування виробничої сфери села (працівники, зайняті в сільському господарстві, покинуть ці села, так як їхні діти не можуть відвідувати школу, вчитися і розвиватися культурно їм просто ніде). Однак слід враховувати, що в ринкових умовах необхідно виходити з економічної доцільності функціонування школи в сільській місцевості. Отже, при низькій заповнюваності класів економічно виправдано перевозити учнів з невеликих шкіл в сусідні села утворюючи нормальну заповнюваність класів шкільними автобусами.

Дошкільна освіта є найбільш вразливим сектором соціальної інфраструктури. Мережа дитячих освітніх установ була скорочена в 2 рази. Процес ліквідації дошкільних установ пов'язаний зі зменшенням кількості дітей в сільській місцевості, занепадом економіки, бідністю, і безробіттям, які не дозволяють оплачувати перебування дітей в дитячих установах. На початок 2020 року в регіоні налічувалося 387 дошкільних закладів, в яких виховувалося 37,9 тисячі дітей, або 57 % дошкільнят, та 17 дошкільних закладів, в яких виховувалося 746 дітей, або 49 % дошкільнят. У регіоні порівняно з 2000 роком кількість дітей, які відвідують дитячі садки, збільшилася на 4,7% [17, с. 95].

Також зменшується кількість учнів, що вимагає об'єднання шкіл та створення єдиного навчального закладу для кількох сіл. Також викликає стурбованість велика кількість загальноосвітніх закладів, обладнання яких не відповідає стандартам і потребує капітального ремонту.

Погіршується матеріально-технічна база сільських шкіл. Багато з них вимагають поточного ремонту, харчування школярів (буфети, їдальні). У деяких сільських школах немає спортивних залів. Також існує серйозна проблема оснащення сільських шкіл класним і лабораторним обладнанням, підручниками, навчальними та наочними посібниками, а також технічними

засобами навчання. У сільських школах комп'ютерне обладнання особливо відстає. Немає стабільного підключення до Інтернету.

Вищевказані проблеми призводять до того, що школярі в сільській місцевості не отримують якісних освітніх послуг, які забезпечують їм ті ж умови, що і міським студентам при вступі до вищих навчальних закладів, вони знаходяться в не рівних умовах. Крім того, при існуючій мережі освітніх установ неможливо впровадити спеціалізовану систему навчання, відповідну освітнім можливостям студентів і потребам ринку праці.

Житлова проблема – одна з найгостріших соціальних проблем Житомирської області. Аналізуючи показники введення житлових будинків в експлуатацію за період 1998-2022 рр., відзначимо, що спостерігається стійка тенденція до зниження введення житла в сільській місцевості. Так, загальна кількість побудованого житла в сільській місцевості за аналізований період скоротилася на 24 %, в тому числі кількість одиниць житла, побудованих населенням за свій рахунок і за допомогою позик – на 14,8 % [32, с.34]. Цей факт негативно позначається на завантаженості агропромислового комплексу, престижі сільськогосподарської робочої сили і привабливості сільського способу життя.

Якість сільської дорожньої мережі залишається низькою, і, як наслідок, погіршується зв'язок між сільськими та міськими районами, а також між населеними пунктами. У регіоні протяжність доріг з твердим покриттям становить 7240,2 км, більшість сільських доріг ґрунтові, значна частина має щебенево-щебенево покриття, деякі в дуже поганому стані.

Враховуючи важливість доріг для повноцінного життя людини, а також для розвитку сільської економіки, необхідні рішучі заходи. Зменшення кількості сільських населених пунктів залежить від стану доріг, оскільки ті, що відокремлені від автомагістралі, зникають. Регіон приділяє більше уваги благоустрою міст і міських поселень, ніж сільській місцевості.

Село значно відстає від міста з точки зору телефонного зв'язку. В даний час пріоритетним завданням є ліквідація ізоляції в сільській місцевості шляхом

розвитку засобів зв'язку, доріг, спеціалізованого транспорту та підвищення доходів населення. Перспективи сільської телефонії пов'язані з розвитком мобільного зв'язку та високошвидкісного мобільного інтернету.

Доступність поштових послуг в населених пунктах знижується. Тільки 38 % сільських поселень мають власні відділення зв'язку, 12 % з них обслуговуються відділеннями мобільного зв'язку, а 40 % розташовані на відстані 5 км і більше від найближчого поштового відділення. Пошта і телеграф поступово стають недоступними для жителів віддалених районів Житомирської області, виходять з ладу стаціонарні пункти зв'язку та інші структурні підрозділи, що здійснювали доставку поштових відправлень, публікацій в газетах і журналах. Державні структури закривають свої філії в невеликих населених пунктах регіону, що істотно ускладнює спілкування сільського населення із зовнішнім світом. Натомість існують філії комерційних компаній, що пропонують поштові послуги «Нова Пошта», «Інайм» тощо.

Телебачення є більш радикальним, ніж інші засоби масової інформації. Успішна Заміна аналогового телебачення цифровим у 2018 році дозволила прийняти 32 програм, а також знизити витрати на обладнання для прийому супутникового телебачення, що значно збільшило кількість програм.

Рівень розвитку закладів культури та обслуговування споживачів у Житомирській області у сільській місцевості є вкрай незадовільним. На жаль, головна проблема полягає не тільки у відсутності цих об'єктів, але і в їх незадовільному технічному оснащенні, деякі приміщення сільських клубів використовуються не за культурним призначенням, а у комерційних цілях (під магазини, ресторани тощо).

Низька частка об'єктів, що мають доступ до високошвидкісних інформаційних і телекомунікаційних мереж, призводить до низького попиту на ці об'єкти і, як наслідок, до зниження їх підтримки. Ці заклади також є місцем патріотичного та культурного виховання молоді у сільській місцевості та надають доступ до актуальної та важливої інформації. Слід звернути увагу на рівень розвитку центрів інформаційної підтримки в сільській місцевості –

бібліотеки.

Висновки до розділу 2

Сільські райони відіграють важливу роль у формуванні іміджу держави на світовій арені, оскільки саме сільські райони забезпечують продовольчу безпеку країни, що є частиною національної безпеки. Доведено, що метою політики розвитку сільських районів ЄС є боротьба з бідністю та підвищення рівня життя населення. Головними інструментами є не тільки переділення бюджетних коштів, а й конкретний пошук альтернативних джерел фінансування та підтримка з боку місцевих ініціатив. Програми розвитку сільських районів ЄС характеризуються комплексним підходом і спрямовані на розширення діяльності у всіх областях сільської діяльності. Соціальний розвиток сільських районів в основному залежить від механізмів самофінансування та самоврядування.

Обов'язковим об'єктом сільської соціальної інфраструктури є фельдшерсько-акушерський пункт або лікарня. Проблема полягає в залученні та утриманні медичного персоналу в сільських районах. Медичні установи географічно доступні тільки для 47,7% сільського населення, для 39 % вони важко доступні, для 9 % вони недоступні. Через недостатні обсяги будівництва соціальної та технічної інфраструктури, нерозвиненість сучасної дорожньої мережі в сільській місцевості знижується територіальна доступність медичних послуг для сільського населення.

Основні результати нашого дослідження показали, що соціальна інфраструктура сільської місцевості Житомирської області в останні роки значно скоротилася. Отже, нам необхідний більш швидкий перехід від політики розрізненої і підтримки різних складових сільського суспільства до комплексних великомасштабних проєктів розвитку сільської соціальної інфраструктури.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Щодо рівнів соціально-економічного розвитку, якістю та умовами життя населення (освіта, охорона здоров'я) сільські райони помітно відрізняються від міських. Доходи в натуральній формі від особистого підсобного господарства забезпечують жителів необхідним мінімумом продовольства, але проблеми масової сільської бідності, безробіття та алкоголізму актуальні для сучасного села. Отже, необхідно своєчасно вирішувати соціальні проблеми в сільській місцевості і скорочувати відмінності в рівні життя сільського і міського населення.

Для цього необхідно розробити стратегію розвитку сільської соціальної інфраструктури. При розробці стратегії використовувався метод програмних цілей, який передбачає визначення принципів, цілей, завдань і елементів механізму реалізації стратегії, основних напрямків її комплексного вирішення на довгострокову і середньострокову перспективу.

Метою стратегії є розвиток і створення оптимальної соціальної інфраструктури в сільській місцевості з метою підвищення якості життя сільського населення та забезпечення доступності послуг соціальної інфраструктури для жителів регіону відповідно до соціальних норм і стандартів. Розробка стратегії заснована на наступних принципах планування:

1. Принцип безперервності має на меті тривалий процес дослідження соціально-економічного статусу сільської соціальної інфраструктури як головного чинника розвитку сільських районів.

2. Принцип достовірності передбачає, що стратегія була сформована на основі зібраної достовірної (правдивої) інформації та заснована на об'єктивних (офіційна статистика) і суб'єктивних (анкети) критеріях.

3. Принцип єдності передбачає ознаки системного характеру формування стратегії через взаємодію всіх рівнів управління, зовнішніх (внутрішніх)

елементів і факторів, що безпосередньо впливають на соціальну інфраструктуру села.

4. Принцип гнучкості передбачає своєчасну адаптацію планів і програм при зміні відповідних економічних умов та факторів (оптимізація ресурсів, скорочення фінансування і т.д.).

5. Принцип еластичності використовується шляхом введення прогнозних (планових) резервів за важливими економічними показниками з використанням альтернативних (запасних) сценаріїв розвитку сільських районів.

6. Принцип законності має на меті здійснення контролю та стратегічного планування у строгому дотримання законодавства України, постійний моніторинг реалізації прийнятих законів, нормативних актів та управлінських рішень, цільових програм спрямованих на досягнення визначених цілей.

7. Принцип підзвітності має на увазі відповідальність суб'єктів і посадових осіб за дотримання законів і реалізацію конкретних державних (регіональних) програм в області формування соціальної інфраструктури і достовірність наданої ними інформації.

8. Принцип наукового характеру має на увазі, що планування стратегії і механізм її реалізації здійснюються з використанням науково обґрунтованих і визнаних прийомів і методів.

9. Принцип ефективності передбачає перспективу практичного застосування розробленої стратегії в безпосередню діяльність органів управління сільськими поселеннями. Соціально спрямована стратегія необхідна для поліпшення якості життя сільських жителів даного регіону [39].

До основних елементів механізму реалізації стратегії відносяться: фінансово-економічні, організаційно-адміністративні, мотиваційні, соціальні та правові засоби. Зміст стратегії розвитку сільської інфраструктури (цілі, завдання та основні деталі механізму реалізації) наведено в таблиці 3.1.

Для забезпечення високого рівня життя на сільській місцевості варто забезпечити населенню регіону адекватні умови життя відповідно до визначених норм і стандартів, що можливо завдяки розробці стратегії сталого

розвитку соціальної інфраструктури сільської місцевості.

Таблиця 3.1

**Головні елементи Стратегії розвитку сільської соціальної інфраструктури
громад Житомирської області**

Елементи стратегії	Напрями впровадження
Ціль стратегії	Розробка та створення якнайкращої соціальної інфраструктури для поліпшення якості життя сільських жителів та забезпечення доступності послуг соціальної інфраструктури для місцевих жителів
Прийоми реалізації	<ul style="list-style-type: none"> - фінансово-економічні; - організаційно-управлінські; - правові (нормативні); - мотиваційні (спонукальні); - соціальні
Головні завдання	<ul style="list-style-type: none"> - розроблення та тестування (впровадження) методики оцінювання соціального забезпечення сільських територій регіону; - розроблення та застосування на практиці соціальних стандартів щодо забезпеченості сільського населення об'єктами соціальної інфраструктури та жорсткого дотримання норм обслуговування; - розробка обґрунтованих пропозицій для утворення найкращої соціальної інфраструктури села (за основними елементами механізму реалізації); - вдосконалення існуючої нормативно-правової бази щодо формування сучасної сільської соціальної інфраструктури.

Джерело: розроблено автором.

Комплексна підхід передбачає розробку комплексного критерію соціальної захищеності в сільській місцевості на основі аналізу шести основних груп (блоків показників), включаючи фактори, що впливають на стан досліджуваного явища. Основні блоки оцінки соціального забезпечення для сільських районів регіону представлені в табл. 3.2.

Методологія оцінки соціальної захищеності сільських районів Житомирської області дозволить нам порівняти умови і показники, що характеризують певний рівень життя, з іншими регіонами України.

У табл. 3.2 представлені основні показники, згруповані в певні функціональні блоки, які можуть бути використані для розрахунку комплексних критеріїв соціального забезпечення в сільських районах регіону.

**Фундаментальні групи та показники щодо оцінки соціального
забезпечення сільських територій регіону**

Блок та комплектна оцінка	Головні показники блоку
Блок 1. Ступінь соціально-економічного розвитку регіону	Виробництво сільськогосподарської продукції на душу населення; оборот роздрібної торгівлі на душу населення; оборот автомобільного транспорту на душу населення; частка робочої сили в економіці; рівень безробіття серед працездатного населення; рівень відсутності злочинності; основні засоби в економіці на душу населення
Блок 2. Матеріальне (фінансове) благополуччя та рівень доходів	Грошовий дохід на людину; відсоток населення з доходом вище прожиткового мінімуму; співвідношення грошового доходу до прожиткового мінімуму; відсоток нарахованих пенсій до прожиткового мінімуму пенсіонерів; обсяг оплачених послуг на людину; кількість автомобілів на 1000 жителів; середньомісячна несплачена заробітна плата працівників установ; забезпечення житлом жителів; уявлення загальної площі житлових будівель в міських районах; відсоток доходу, що виплачується на людину; доступність житла для мешканців; представлення загальної площі житлових будинків
Блок 3. Демографічний стан регіону	Індекс чисельності населення; індекс народжуваності; передбачувана тривалість життя при народженні; індекс смертності; індекс шлюбу; перевищення народжуваності над смертністю; коефіцієнт природного приросту населення
Блок 4. Стан НПС	обсяги викидів забруднюючих шкідливих речовин в атмосферне повітря від пересувних та стаціонарних джерел на одиницю території з врахуванням щільності населення; індекс скидання забруднюючих не очищених речовин у поверхневі води; паркан води з природних водних об'єктів для використання; розміри інвестицій щодо захисту земельних ресурсів; розміри інвестицій раціональне ч використання та захист водних ресурсів
Блок 5. Ступінь стану охорони здоров'я, освіти та культури	Задоволеність сільського населення лікарями; кількість середнього медичного персоналу та лікарняних ліжок на 10 тис. осіб; факт дошкільних установ на 100 дітей; факт загальноосвітніх установ на 1000 жителів; охоплення дітей садочками; кількість студентів у закладах початкової, середньої та вищої професійної освіти на 10 тис. чол.; забезпечення населення бібліотечним фондом та культурно-дозвільними установами на 1000 населення
Блок 6. Забезпечення соціальною інфраструктурою сільського населення	Загальна чисельність сільського населення; забезпечення сільського населення житлом; зведений індекс благоустрою сільського житлового фонду; забезпечення сільського населення дошкільними закладами; забезпечення квартирними телефонами; забезпечення бібліотечного фонду; забезпечення публічними бібліотеками на 1000 мешканців; наявність культурно-розважальних установ для жителів села

Джерело: розроблено автором на основі [15, 24, 39].

В Житомирській області, спостерігаються досить низькі показники щодо розвитку інфраструктури в сільській місцевості, в нашому регіону є проблеми з

забезпеченням сільських бібліотек, садів для дітей, шкіл та закладів культури. Ситуація з соціальною інфраструктурі в сільській місцевості є досить несприятливою та негативною для регіонів, а також для потенційного фінансування та залучення капіталу для мешканців, важливих для розвитку.

Щоб усунути виявлені протиріччя необхідно застосувати стратегію формування оптимальної соціальної інфраструктури сільського регіону. На подальшому етапі дослідження, згідно зі стратегії, після складання того як було складено прогноз розвитку соціальної інфраструктури ми розробили практичний механізм щодо його реалізації. Реалізація даної стратегії включає в себе основні блоки (елементи) давайте розглянемо їх детальніше:

Блок соціальної реалізації розробленої стратегії направлений на підвищення рівня життя сільського населення як головного чинника соціальної захищеності в сільській місцевості та формування сталого сільськогосподарського сектора економіки регіону. Він має вирішувати демографічні проблеми, поліпшувати фінансове становища сільських жителів, забезпечувати соціальний захист населення та збільшення зайнятості з метою зменшення безробіття.

Тому для вирішення демографічних проблем необхідно стимулювати природний приріст населення за рахунок збільшення сімейних допомог і соціальних виплат, надання матеріальної підтримки багатодітним сім'ям (введення додаткових допомог та пільг, субсидій, видача субсидованих кредитів, покращення житлових умов). Необхідно підвищувати якість медичної допомоги в сільській місцевості (своєчасна діагностика і лікування захворювань, вакцинація,) і проводити роз'яснювальну та інформаційну пропаганду здорового способу життя (організація шкіл здоров'я, правильне харчування, відмова від шкідливих звичок і вживання алкоголю).

Також важливо створювати нові робочі місця з високою заробітною платою, організовувати курси підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, щоб запобігти безробіттю. Також необхідно збільшити розмір допомоги по безробіттю і термін їх виплати, якщо в сільському поселенні немає реальної

можливості працевлаштування.

Мотиваційний блок призначений для забезпечення взаємодії механізму реалізації Стратегії розвитку соціальної інфраструктури сільської місцевості із зовнішнім економічним і соціальним середовищем та органами контролювання ефективності. Мотиваційний блок включає послідовне вивчення, уточнення та деталізацію (аж до локальних цілей або навіть підціл) всіх мотивів діяльності та очікувань поліпшення економіки та соціальної інфраструктури в сільській місцевості. Так, до засобів мотивації реалізації стратегії відносяться цілі стратегічного планування, інформаційна підтримка (програми, зміни в нормативному законодавстві); методи способи впливу на зовнішні та внутрішні чинники (інструменти, методи та технології досягнення встановлених цілей, стандарти для забезпечення соціальної інфраструктури сільського населення); матеріальні ресурси.

Важливо, щоб місцеві ініціативи щодо поліпшення умов життя, соціальної інфраструктури (створення безкоштовного книжкового магазину в сільських поселеннях без бібліотек) підтримувалися на всіх рівнях влади (особливо в районах), і на ці цілі надавалися фінансові гранти. Вони повинні підтримувати розвиток малого бізнесу в сільській місцевості, надавати субсидовані кредити, організовувати власний бізнес в будь-якій сфері (агротуризм, мережа аптечних кіосків, торгових центрів, збір лісових ягід, грибів, зелені), забезпечувати роботою жителів села.

Правовий блок стратегії обов'язковий саме для усунення існуючих неточностей у нормативному законодавстві, що стосується аграрної сфери економіки. Необхідні закони для підтримки сільського господарства країни, конкретні державні програми та належне фінансування. Наявність значних прогалин та протиріч в законодавстві дозволяє владі та суспільству тлумачити правила «по-своєму, як зручно» і діяти за принципом «що не заборонено, то завжди дозволено».

Пропоновані нами стандарти представлені в основних соціальних підприємствах та установах сфери послуг для сільських жителів: дошкільних,

шкільних і позашкільних установах, лікарнях, амбулаторних і поліклінічних установах, аптеках, установах культури і бібліотеках, підприємства громадського харчування та магазини, поліцейські дільниці, пункти зв'язку та юридичні консультації. Ми рекомендуємо цим установам забезпечити певний рівень безпеки в сільській місцевості (відвідувань, кількість місць, квадратних метрів), враховуючи демографію досліджуваного регіону, радіус обслуговування і доступність транспорту. При розробці стандартів були використані основні вимоги нормативного законодавства України, встановлені стандарти, визначені основні тенденції розвитку та проектування сільської соціальної інфраструктури Житомирської області на основі досліджень та особистих спостережень.

Організаційно-адміністративний блок включає розробку державних і регіональних програм зі створення оптимальної соціальної інфраструктури, шляхом проведення оперативного (дієвого) моніторингу стану інфраструктури регіону, забезпечення практичних заходів з розвитку соціальної інфраструктури та сільських територій. При плануванні та реалізації стратегії для пояснення причин виявлених відхилень і порушень важливо, щоб процедури контролю (попередній, безперервний і подальший моніторинг) проводилися своєчасно.

Потрібно виділити додаткові бюджетні кошти на заміну несучасного обладнання (у клубах, школах, дитячих садках) та на програми перепідготовки кадрів у сільській соціальній інфраструктурі. У сільських установах спостерігається нестача кваліфікованих фахівців, що володіють достатніми знаннями сучасних технологій.

Що стосується шкіл, ми рекомендуємо припинити закривати школи в сільських поселеннях, щоб «оптимізувати» витрати на перевірку шкіл (при виявленні ознак будівельних аварій) і покупку дорогого обладнання (комп'ютерів, носіїв інформації, навчальних предметів та Інтернету).

Створення якісної транспортної розв'язки та покращення стану доріг села включає в себе оперативне виконання заходів з утримання доріг і транспортування сільського населення, будівництво та реконструкцію доріг з

твердим покриттям і під'їзних шляхів до сільських населених пунктів.

Це дозволить виділити необхідні кошти з державного бюджету на будівництво та реконструкцію доріг загального користування в сільських районах, які не мають цілорічного з'єднання доріг з твердим покриттям з мережею доріг загального користування. Фінансування з державного бюджету не повинно обмежуватися реалізацією заходів, якщо бюджетні витрати скорочуються, це абсолютно неприйнятно і завдає шкоди свободі пересування сільських жителів.

Фінансово-економічний блок стратегії містить пошук потрібних фінансових та бюджетних ресурсів в необхідному обсязі для створення оптимальної соціальної інфраструктури в сільській місцевості. Це здається важким, враховуючи «оптимізацію» бюджетного фінансування. Тому при розроблюванні стратегії доцільно раціонально застосовувати український та міжнародний досвід бюджетування фінансових ресурсів, вирівнювати доходи та видатки бюджетів у складній економічній ситуації. Тому ми рекомендуємо уважно стежити за цільовим напрямком використання бюджетних коштів на формування сільської соціально-технічної інфраструктури, а також оцінювати неефективні витрати шляхом встановлення та вивчення цільових показників і показників. Доцільно розглянути можливість залучення потенційних інвесторів (благодійних організацій, міценатів) до розвитку соціальної сфери села шляхом надання їм податків, кредитів та аналогічних пільг.

Експерти вважають, що державні субсидії неефективні, що вони не повною мірою доходять до сільгоспвиробників, що державний бюджет не підтримує модернізацію сільськогосподарської галузі; регіональні програми розвитку сільського господарства були значно скорочені в рамках оптимізації бюджетних коштів. Система страхування врожаю в регіоні неефективна і вимагає державної підтримки, максимальна компенсація страховика становить всього 70 %. Тому більшість сільгоспвиробників утримуються від страхування майна, що значно збільшує виробничі ризики і лягає важким тягарем на бюджет регіону (компенсація за гектар втраченого врожаю). Ми рекомендуємо детально

опрацювати систему майнового страхування сільськогосподарських культур на законодавчому рівні, а також розширити систему державного субсидування страхових внесків на страхування всіх груп сільськогосподарських тварин.

Щоб частково виправити вищевказані проблеми, може бути рекомендовано повернення до практики державних закупівель сільськогосподарської продукції з фіксованою вартістю (з урахуванням щорічної індексації), де в ціну закупаваних продуктів харчування слід включати розмір субсидій на підтримку сільського господарства в регіоні.

Система державної підтримки підвищить продовольчу безпеку країни, безпосередньо сільгоспвиробнику доступні цільові субсидії (гранти), які в кінцевому підсумку повинні забезпечити сільських жителів роботою і гідним рівнем заробітної плати. В результаті великі успішні сільськогосподарські підприємства будуть вкладати фінансові ресурси в створення оптимальної соціальної інфраструктури в сільській місцевості, а за рахунок державних коштів створювати хороші умови для роботи, відпочинку, освіти і занять спортом на селі.

Якщо підсумувати все вищесказане, то слід зазначити, що всі елементи механізму реалізації стратегії тісно взаємопов'язані і доповнюють один одного. Лише швидкий та стрімкий розвиток усіх стратегічних блоків, залучення фінансових ресурсів держави, бізнесу, підприємців та сільського населення забезпечить стале формування соціальної інфраструктури села, що відповідає світовим стандартам та соціальним нормам.

Висновки до розділу 3

Встановлено головні напрямки розвитку соціальної інфраструктури сільських районів, що ведуть до покращення умов життя та розвитку людського потенціалу на селі.

Організація продуктивного державного регулювання розвитку соціальної інфраструктури сільських районів передбачає регулярний моніторинг її стану

та виявлення змін, що впливають на функціонування її галузей. Посилення ролі органів місцевого самоврядування у вирішенні проблем соціально-економічного розвитку, а також диференціація (неоднорідність) її територіального розвитку зумовлюють необхідність вдосконалення інформаційної бази та відповідних інструментів щодо прийняття якісних управлінських рішень.

Для вирішення проблеми розвитку соціальної інфраструктури сільських територій пропонується використовувати державно-приватне партнерство, при якому органи місцевого самоврядування спільно з провідними підприємствами та організаціями регіону розвивають інфраструктуру і соціальне забезпечення в сільській місцевості. Цей механізм успішно функціонує в розвинених країнах, надаючи фінансові ресурси, необхідні для комплексного розвитку сільських районів.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна робота пропонує нове рішення актуальної науково-прикладної проблеми, пов'язаної з розробкою теоретичних основ та обґрунтуванням інструкцій з практичної реалізації державного регулювання розвитку соціальної інфраструктури сільських районів, що дозволило нам сформулювати наступні теоретичні висновки та пропозиції:

Узагальнення та вивчення науково-теоретичних підходів до державного регулювання розвитку соціальної інфраструктури сільської місцевості дозволило визначити її основні принципи, завдання, методи, функції і форми, та дати характеристику існуючій соціальній інфраструктурі сільської місцевості як таку систему галузей, що розташовані на території і відповідають різним соціальним умовам для ефективного функціонування людини та виробництва, соціальних умов відтворення трудящих і гармонійного розвитку їх близьких. Данна система призначена для виробництва суспільних економічних благ, що споживаються на засадах принципу рівноправного доступу для всіх членів суспільства, незалежно від їх соціального статусу і доходів. Розвиток соціальної інфраструктури сільських територій розглядається як безперервний процес поліпшення якості життя сільських жителів, що засновано на досягненні оптимального рівня розвитку житлово-комунального господарства, надання комерційних і споживчих послуг, забезпеченості закладів охорони здоров'я, освітніх установ, спортивних споруд, а також об'єктів культури і відпочинку, розвиток об'єктів автомобільного транспорту шляхом реалізації державно-приватного партнерства.

Пояснена стратегія розвитку сільської соціальної інфраструктури в Житомирській області. При розробці даної стратегії був використаний метод цілей програми, який передбачає визначення принципів, цілей, елементів та завдань механізму реалізації стратегії, а також головних напрямків її комплексного вирішення на довгострокову і середньострокову перспективу. Метою запропонованої та розробленої стратегії є розвиток та створення

найкращої, найзручнішої та ефективної сільської соціальної інфраструктури метою якої є підвищення якості життя сільських жителів та забезпечення доступності всіх наявних послуг соціальної інфраструктури для жителів регіону відповідно до соціальних норм та стандартів. Стверджується, що при розробці цієї стратегії слід враховувати основні принципи планування, а саме: безперервність; єдність; надійність; гнучкість; законність; підзвітність; еластичність; науковий; ефективність. Сформульовано основні блоки реалізації стратегії, в тому числі організаційно-адміністративні, мотиваційні, фінансово-економічні, правові та соціальні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрусyak Т.Г. Теорія держави і права : навч. посіб. Львів: Фонд «Право для України», 1997. 198 с.
2. Бакуменко В.Д., Надолішній П.І. Теоретичні та організаційні засади державного управління: навч. посіб. Київ: Міленіум, 2003. 256 с.
3. Битяк Ю.П., Гаращук В.М., Дьяченко О.В. Адміністративне право України: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 544 с.
4. Булавка О.Г. Соціальна паспортизація сіл України – основа розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2013. № 2. С. 78–81.
5. Васильєв О.В. Методологія і практика інфраструктурного забезпечення функціонування і розвитку регіонів України: монографія. Харків: ХНАМГ, 2007. 341 с.
6. Гавриш О.А., Довгань Л.Є., Крейдич І.М., Семенченко Н.В. Технології управління персоналом: монографія. Київ: НТУУ КПІ імені Ігоря Сікорського, 2017. 528 с.
7. Геєць В.М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. 389 с.
8. Гнибіденко І.Ф. Сільська соціальна інфраструктура: аспекти розвитку та зайнятості населення. / Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. Київ, 2003. 54 с.
9. Головне управління статистики в Житомирській області: Офіційний сайт. URL: <http://www.zt.ukrstat.gov.ua>.
10. Державна житлова політика України : проблема соціально-економічної ефективності: аналіт. доповідь. Київ: НІСД, 2012. 159 с.
11. Державна служба статистики України: Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Державне та регіональне управління в соціальній сфері : монографія / за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. А.О. Дегтяра. Харків: С.А.М., 2015.

551 с.

13. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: навч. посіб. / За заг. ред. Н.Р. Нижник, В.М. Олуйка. Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2002. 352 с.

14. Державне управління в Україні: організаційно-правові засади: навч. посіб. / за заг. ред. Н.Р. Нижник. Київ: УАДУ, 2002. 164 с.

15. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація: монографія / за ред. проф. Н.Р. Нижник. Київ: УАДУ, 1997. 448 с.

16. Державне управління: навч. посіб. / за ред. А.Ф. Мельник. Київ: Знання-Прес, 2003. 343 с.

17. Державно-приватне партнерство в системі регулювання економіки: монографія / за заг. ред. чл.-кор. НАНУ Т.І. Єфименко; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. Київ: [б. в.], 2012. 372 с.

18. Децентралізація в Україні та її вплив на соціально-економічний розвиток територій: методичні підходи та результати оцінювання: наукова доповідь/ ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. І. З. Сторонянська. Львів, 2018. 144 с.

19. Євсєєва О.О. Стратегічні напрями соціального розвитку, шляхи державного регулювання: монографія. Київ: СПДФО Коваленко В.Ф., 2011. 524 с.

20. Ковалюк О.М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики): монографія. Львів: Видавничий центр Львівського Національного університету ім. Івана Франка, 2002. 396 с.

21. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28.06.1996 р. / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EА%2F96%E2%F0>.

22. Коротич О.Б. Державне управління регіональним розвитком України: монографія. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. 220 с.

23. Лазор О.Д., Лазор О.Я., Лазар І.Г. Основи державного управління та

місцевого самоврядування : навч. посіб. Київ: Дакор, 2007. 312 с.

24. Лісовий А.В. Державне регулювання розвитку сільських територій. Київ: Дія, 2007. 400 с.

25. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки: (колективна монографія) / Лібанова Е.М. та ін.; за ред. Е.М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2012. 320 с.

26. Малиновський В.Я. Державне управління: навч. посіб. Київ: Атака, 2003. 576 с.

27. Механізми реалізації регіональної політики: оцінка ефективності та напрями удосконалення: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. С. Л. Шульц. Львів, 2018. 205 с.

28. Нємець К.А., Вірченко П.А., Кулешова Г.О. Система освіти Харківської області: суспільно-географічний аспект: монографія. Харків: ФОП Петров В.В., 2014. 180 с.

29. Павлов О.І. Сільські території України: функціонально- управлінська модель: монографія. Одеса: Астро-принт, 2009. 344 с.

30. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.

31. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку: Закон України, від 23.03.2000 р. № 1602-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>

32. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. № 1158. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF>.

33. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 489-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/489-2017-%D1%80>.

34. Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості: Закон України, від 14.11.2017 р. № 2206-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2206-19>

35. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України; Стратегія від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

36. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2021 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1437-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80>.

37. Про схвалення Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.02.2010 р. № 121-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121-2010-%D1%80>.

38. Трансформація сільського розселення в Україні : кол. моногр. / за ред. Т.А. Заяць ; Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. Київ, 2017. 298 с.

39. Цветков В.В. Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аспект). Харків: Вид-во «Право», 1997. 164 с.

40. Центр «Соціальний Моніторинг». Поширення результатів опитувань. URL: <https://smc.org.ua/sociology/poshyrennya-rezultativ-opytuvan/>

41. Якість життя населення регіону: аналіз, прогнозування, соціальна політика: монографія / Під ред. Никифоренка В.Г. Одеса : Атлант, 2012. 316 с.

42. Якуба К.І. Життєвий і трудовий потенціал сільського населення України: теорія, методологія, практика. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2007. 362 с.